Turkish Studies
International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015, p. 1479-1502
DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8172
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

SİMETRİ VE EDEBİYAT: KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA SİMETRİNİN GÖRÜNÜMLERİ*

*Volkan KARAGÖZLÜ***

ÖZET

Doğada, sanatta, insanda, insanın günlük kullanımlarındaki ürünlerde var olan simetri, sanat yapıtlarında güzel olanı ortaya koyan bir unsurdur. Antik çağdan beri pek çok sanat eserinde orantı ve simetri unsurları kullanılmış, sanat eserinin güzelliği bunlarla ifade edilmiştir. Pek çok çeşidi olan simetrinin klasik Türk edebiyatında kullanım alanını çizmeyi hedefleyen bu çalışmada, klasik Türk edebiyatının manzum ve mensur eserlerinde simetrik unsurlar tespit edilmiştir.

Klasik Türk şiirinde bir beyti oluşturan iki mısranın söz dizimi, cümleleri, cümlelerin öğeleri, kelimeler ve bu kelimelerin heceleri birinci ve ikinci mısrada birbirine denk biçimde oluşturulmuştur. Bazı örneklerde bu kelimelere getirilen eklerin de uyumlu olduğu görülür. Klasik Türk şiirinde simetriyi oluşturan en önemli etkenlerden bir tanesi şairlerin sözü son derece ölçülü kullanmalarıdır. Buna şiirdeki vezin de destek vermiş, vezin sayesinde kelimelerin sayısı, hecesi ve bazı örneklerde türleri de birbirine denk olarak kullanılmıştır. Şiirde vezinle birlikte simetriyi sağlayan unsurlardan biri de söz sanatları olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle tekrir, aks, leff ü neşr gibi sanatlar simetriyi oluşturmuşlardır. Şiirin biçim özellikleri, beyitler halinde yazılması, vezin... dış yapıdaki uyumu, söz sanatları ise şiirin iç yapısındaki dengeyi meydana getirmiştir.

Klasik Türk nesrinde ise simetriyi meydana getiren unsurlar, söz dizimi ve seciler olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle estetik nesirde birbirine denk iki cümlenin secilerle bir araya getirilmesi onları şiir mısralarına benzetmiştir. Simetrik olarak kullanılan nesir cümlelerinde cümlelerin söz dizimi, cümle öğeleri, cümle öğelerini oluşturan söz grupları, kelimeler eşittir. Hatta bazı kullanımlarda kelimelerin yapısı, alıntılandığı dil, hece sayısı ve onlara getirilen ekler de simetriktir.

---

* Bu çalışma, "Stilistik Açıdan Tazarru'nâme'de Söz Simetrisi" adlı doktora tezininin bir bölümünde temellendirilen düşüncenin makale biçimine dönüştürülmüş şeklidir. Makalede ele alınan konu Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesinde 13-14 Kasım 2014 tarihinde düzenlenen Uluslararası Türk Kültürünü Araştırma Sempozyumu'nda (TUKAS) bildiri olarak sunulmuştur.

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Arş. Gör. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı, El-mek: volkankaragozlu@nevsehir.edu.tr

Bütün bu özellikler nesir cümlelerini sanatsal ifade yollarına dönüştürmüş, onlara şiirselliği vermiştir.

Simetri, hem kelime anlamında hem de kullanıldığı yerlerde güzel ile olan ilişkisi bakımından ele alınır. Klasik Türk nesrinde, özellikle estetik nesirde simetrik kullanımların nesirdeki estetik öğeleri ortaya çıkardığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: simetri, klasik Türk edebiyatı, nazım, nesir, estetik.

SYMMETRY AND LITERATURE: ASPECT OF SYMMETRY IN TURKISH CLASSICAL LITERATURE

STRUCTURED ABSTRACT

The word symmetry used as symmétrie to mean proportion, the relation of pieces in the 16th century French language is derived from the words symmetria in Latin language, and symmetros in ancient Greek language. This word meant “to have common measure, proportionate, proper” in ancient Greek. The word is formed by the words syn- which underwent a phonetic change, meaning “together”, and the word metron meaning “measure”. Symmetry denotes perfect harmony, and balance. One of the meanings of this word is about beauty. Accordingly, symmetry means beauty associated with perfect harmony/proportion, or the beauty of figures by perfect harmony. According to this meaning of the word, symmetry is intertwined with aesthetics, and beauty.

There are symmetry, and its uses in positive scientific fields such as nature, art, literature, mathematics, physics, chemistry, biology, shortly in everything that concerns man. Symmetry is not a concept special to modern people only in the history of mankind. In the history of humanity, it is possible to see signs of symmetry in the periods about which we have less information. Some of the objects made of stone, horn, and wood dating back to 140 000 years b.c. are symmetric, fine, and shaped well.

Symmetry in literature is used in poetry mostly. The unity of sound, speech, harmony led to the use of some structures, and with the forms of poetry supporting these structures, symmetric uses appeared. In Classical Turkish Literature, the use of speech very carefully in the verse forms such as encomium, masnavi, gazel (ode) brought with it symmetry. The elements forming symmetry in poetry focuses on style and literary arts. Particularly, some literary arts such as tekrir, cinas, iştikak, aks, leff ü neşr used in poetry constitute sound, and meaning symmetry together with sound symmetry.

The quatrade (murabba) that Yavuz Sultan Selim wrote to Shah Ismail is one of the best examples of sound symmetry. In this poem in which the same verses appear in syntagmatic and paradigmatic axis, the first verse is divided into four parts. The other verses are formed in line with this division in the first verse. For instance, in the syntagmatic axis, the place where the words of the first verse is located indicates the

word number of the other verses. So, the verses can be read from left to right and from top to bottom in the same way.

	1	2	3	4
1	**Sanma şâhum** /	*herkesi sen,* /	**sâdıkâne** /	*yâr olur*
2	**Herkesi sen** /	*dost mu sandun,* /	**belki ol** /	*ağyâr olur*
3	**Sâdıkâne** /	*belki ol* /	**âlemde** /	*dil-dâr olur*
4	**Yâr olur,** /	*ağyâr olur,* /	**dil-dâr olur** /	*ser-dâr olur.*

One of the elements that helps to achieve symmetry in our classical literature is figure of speech. Particularly, literary arts such as tekrir, cinas, aks, iade, leff ü neşr, kalp, iştikak reveal the elements that form symmetry.

There is symmetry in the ode (gazel) written in akis art and quoted from Nazim:

1 **2** 3

Dîdem **ruhunu** gözler gözler ruhunu dîdem

Kıblem **olalı** kaşın kaşın olalı kıblem

Cennet **gibidir** rûyin rûyin gibidir cennet

Âdem **doyamaz** sana sana doyamaz âdem

Gamzen **cigerim** deldi deldi cigerim gamzen

Bilmem **nic'olur** hâlim hâlim nic'olur bilmem

Vuslat **bileli** hicrin hicrin bileli vuslat

Mâtem **görünür** şâdi şâdi görünür mâtem

Zahmım **göricek** cânâ cânâ göricek zahmım

Merhem **koyasın** bir gün bir gün koyasın merhem

Sende **nazarı** dâim dâim nazarı sende

Âlem **yüzüne** meftun meftun yüzüne âlem

Olsun ko Nazîm ey gül ey gül ko Nazîm olsun

Her dem gülüne bülbül bülbül gülüne her dem

(Nazîm)

(mefûlü mefâ'îlün mefûlü mefâ'îlün)

The echo art constitutes the majority of symmetric articulation in ode. This art is formed by writing verses through syntax which is total opposite of the completed sentences. With the effect of the echo art, the words forming the sentence elements are lined up symmetrically. Thus, the verse is composed of sentences divided into two equal parts and lined in the opposite direction. The sequence of parts of speech as subject+qualified noun (belirtili nesne)+predicate (yüklem) in the first verse is like predicate+qualified noun+subject for the rest of the sentence. In the verses where the echo symmetry is seen, it is also seen that rhythm (vezin) supports the symmetry. In the poem in which

prosody (aruz) is written in the form mefûlü mefâ'îlün mefûlü mefâ'îlün, the part as sentence in all verses ends in mefûlü mefâ'îlün. As the rest of the poem is symmetrical, the number of syllables in the secondary parts and the beginning of the verse is equal. With the effect of rhythm the sentences are composed of 7 syllables which are their reflections in the whole ode.

→			←		
1	2	3	3	2	1
Dîdem	ruhunu	gözler	gözler	ruhunu	dîdem
subject	**object**	**verb**	**verb**	**object**	**subject**

One the most important indicators of symmetrical use in ottoman poetry is that poems are written in a way to form a pattern, figure. Some of these examples reminding visual poetry are stacked to show a geometrical figure, and some to show animal and plant figures.

It is possible to see symmetrical use in ottoman prose apart from ottoman poetry. Most of the symmetrical uses in ottoman prose are formed through a combination of syntax, and internal rhyme (seci). When internal rhyme and noun phrases are gathered together, speech symmetry is formed in the sentences having the same or similar syntax.

...kelâm-ı ḳadīm-i vācibü'l-**taḳdīm** ve furḳān-ı 'aẓīm-i lāzımü'l-**ta'ẓīmde** nice āyāt-ı **'aẓīme** ve beyyināt-ı **kerīme** mevzūn vāki' olmışdur (Canım, 2000: 77).

In the sentence quoted from Latifi Tezkiresi, fasılas (intervals) are gathered with internal rhyme (seci), and attached to a predicate. The variety of speech groups where fasılas are, the type of speech groups and the number of the words used in speech groups are the same. Symmetrical uses in a table are as follows:

kelâm	-ı	**ḳadīm**	-i	vācibü'l-**taḳdīm**
furḳān	-ı	**'aẓīm**	-i	lāzımü'l-**ta'ẓīm** (de)

āyāt	-ı	**'aẓīme**
beyyināt	-ı	**kerīme**

Both of the words which form the genitive and which are ryhmed internally at the end of the intervals in the first speech group which is formed through Persian noun phrases are constructed through Arabic noun phrase. Sec'-i mütevâzî is used in the words Takdîm and taØzîm as rhythm and sound are common. Kelâm-ı kadîm and furkân-ı 'azîm speech groups which form the determined of the Persian noun phrase are in the form of Persian compound adjective, and the ending words are Arabic sec'-i mütevâzî. The noun phrases in which there are words are the same, and so are the numbers of words in noun phrases. In addition, speech concurrence in intervals consolidates speech symmetry, and brings with it speech symmetry. One of the important elements supporting speech symmetry is that the numbers of syllables

in words are the same. An important point here is that the numbers of syllables are the same in the symmetric uses that we have studied in the part poetry. Yet, the equal use of syllables in number is seen in poetry as a result of rhythm. The equality of the numbers of syllables is an important element of symmetry in terms of the use of a poetic quality in prose. The metrical use of Arabic words supports the speech and sound symmetry in the first speech group.

The symmetrical use of words and syllables is a frequently encountered feature in the prefaces of collection of biographies and poems. As the poets and writers demonstrate how skillful they are in the use of language in the prefaces of collection of biographies and poems, the language used in this part is more refined.

In this article, the reason for the study of works in Classical Turkish literature symmetrically is the relationship between symmetry and what is beautiful. As from antique age, the formation of what is liked and admired in works of art through proportion and symmetry led the work of art to be beautiful. Whether they are nature works or art works, the principle that makes these works beautiful is not their contents but their forms. The dichotomous form that is the mirror of two halves produces symmetry. The regulatory elements such as division of elements, balance, repetition merge in symmetry. "Symmetry is the basic law of nature. Liking symmetry, regarding symmetric forms as beautiful are the reasons for these to be rooted in human race (from O. Sterzinger: Tunalı, 2012: 216). Therefore, these symmetrical uses led to the creation of poetic qualities in examples of prose in Classical Turkish literature. The best example of this genre is Tazarru'nâme.

In this study aiming to mark out the use of symmetry in Classical Turkish literature, it is established that there are symmetrical uses in poetry and prose. The elements revealing symmetry in poetry are figures of speech used in the internal structure, and elements composing the external structure of poems. The syntax in the external structure of poems and rhythm contributing to the syntax constitutes symmetry in poetry. Rhythm is a factor arranging the number of words and syllables in poems. The figures of speech in poetry led to the creation of balance in internal harmony. The use of figures of speech is the factor that forms the sound and meaning symmetry together with speech symmetry.

As for aesthetic prose, the most important factor that achieves speech balances is the use of syntax parallelism with seci (internal rhyme). Internal rhyme plays the main role in achieving speech and sound balance in the sentences having the same syntax. In dual sentences the sentence elements, speech groups, and words are used in a way so that they are in harmony with one another. That the speech groups and words in the first sentence appear in the second sentence in the same order, that the numbers of syllables in the words are the same or similar, affixes attached to these and the repetition of the same words reinforced the symmetry in the prose sentence. Such uses added poetic qualities to the prose sentence.

Key Words: symmetry, Turkish Classical Literature, verse, prose, aesthetic

1. Simetri Anlamı ve Çeşitleri

Parçaların ilişkisi, oran anlamlarıyla 16. yy. Fransızcasında *symmétrie* olarak kullanılan simetri kelimesi, Latince *symmetria* ve Eski Yunanca *symmetros* kelimelerinden gelmektedir. Eski Yunancada kelime, "ortak ölçüye sahip olmak, orantılı, uygun" anlamlarındadır. Kelime ses değişimine uğrayan ve "birlikte" anlamına gelen *syn-* kelimesi ile "ölçü" anlamına gelen *metron* kelimelerinden oluşmuştur[1]. Simetri günlük dilde ahenkli, güzel uyumu ve dengeyi ifade eder[2]. Kelimenin anlamlarından bir tanesi de güzellikle ilgilidir. Buna göre simetri, mükemmel uyum/orantıya bağlı olan veya mükemmel uyum ile nitelendirilen güzellik; ya da dengeli uyumdan kaynaklanan şekillerin güzelliği anlamlarında kullanılmaktadır. Kelimenin bu anlamına göre simetri, estetik ve güzellikle iç içedir[3].

Doğada, sanatta, edebiyatta, matematik, fizik, kimya, biyoloji gibi müspet bilim alanlarında, kısacası insanı ilgilendiren ve insanla ilgili her şeyde simetri ve kullanımları bulunmaktadır. Simetri insanlık tarihinde, sadece modern insana özgü bir kavram da değildir. İnsanlık tarihinin hakkında daha az bilgiye sahip olduğumuz dönemlerinde de simetrinin izlerini görmek mümkündür. Milattan 140 000 yıl önce bulunan taş, boynuz ve tahtadan yapılmış eşyalardan bazıları iyi derecede biçim verilmiş, ince ve son derece simetriktir. (A Companion to Aesthetic, 2007: 6). İnsanlık tarihinin ve insan hayatının pek çok bölümünü kuşatan simetri genel olarak üç bölümde incelenir (Weyl, 1952: 5-78).

1.1. Yansıma Simetrisi (Reflection symmetry, line symmetry, mirror symmetry, mirror image symmetry, bilateral symmetry): Simetrinin bu çeşidi ayna simetrisi olarak da adlandırılmaktadır. Bu simetri çeşidinde bir nesnenin ortadan bölünmesiyle nesnenin sağ ve sol bölümünde kalan parçaların tamamen birbirine uyumlu olduğu görülür. Doğada, hayvanlarda, bitkilerde ve insan vücudunda veya insan ürünlerinde sıklıkla karşılaşılan simetri çeşididir.

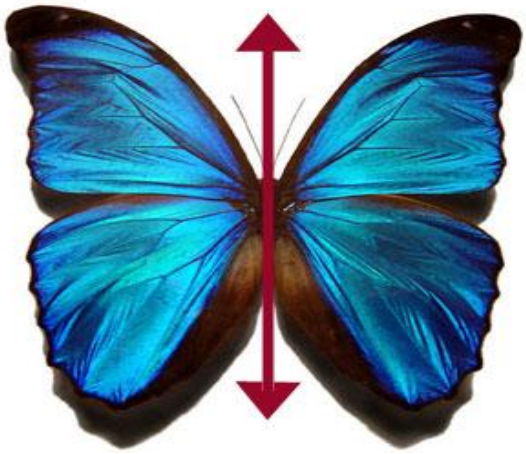

Görsel 1:
(internet:http://scienceforkids.kidipede.com/math/geometry/bilateralsymmetry.htm adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.)

[1] (internet:http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_ frame=0&search =symmetry& searchmode =none 11.10.2014 tarihinde alınmıştır.)
[2] (internet: http://en.wikipedia.org/wiki/Symmetry#cite_ref-2 11.10.2014 tarihinde alınmıştır.)
[3] (http://dictionary.reference.com/browse/symmetry 11.10.2014 tarihinde alınmıştır.)

Görsel 2: Yansıma simetrisine sahip kelebek motifi duvar süsü olarak kullanılmıştır. (İnternet: http://www.homedecorators.com/p/butterfly-symmetry-set-of-2/ adresinden 11.10.2014 tarihinde alınmıştır.)

Görsel 3: (internet: http://www.canadiannaturephotographer.com/symmetry.html adresinden 11.10 .2014 tarihinde alınmıştır.)

Görsel 4: (internet: www.kaliteliresimblogspot.com adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.)

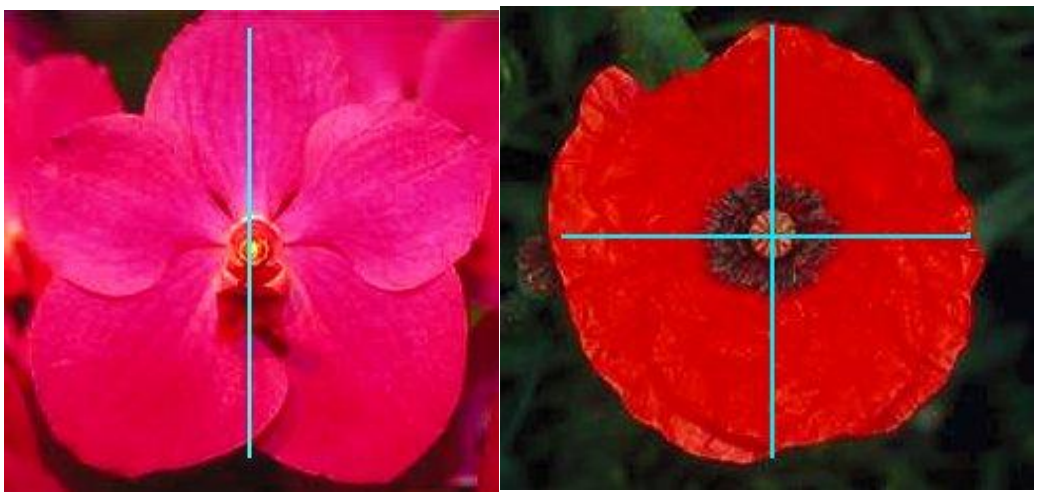

Görsel 5: Çiçeklerde yansıma simetrisi ile birlikte dönel simetri de vardır. (internet: http://www.bcb.uwc.ac.za/ecotree/flowers/flowerparts3.htm adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.

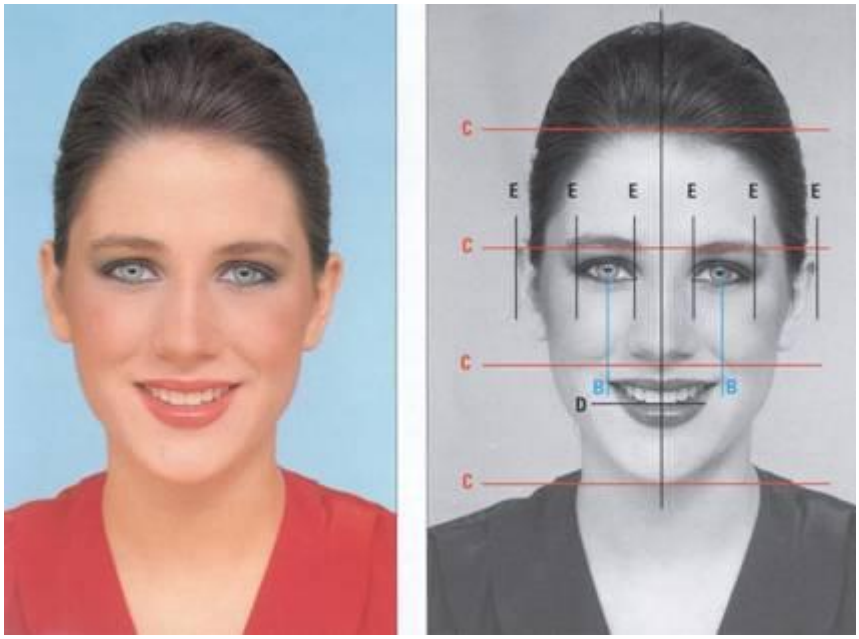

Görsel 6: İnsan yüzündeki çekiciliğin oranını etkileyen unsur olarak yüz simetrisi gösterilir (Grammer K, Thornil R, 1994). İnsan yüzünde yansıma simetrisi bulunmakla birlikte güzellik ölçütü olarak yüz simetrisinden başka oranlar da bulunmaktadır. (internet: http://www.tothpower.com / adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.)

Görsel 7: Osmanlı döneminden kalma bir teberdeki Arap harflerle yazılan Ali isminde yansıma simetrisi görülmektedir. (internet: http://hsn323.deviantart.com/art/Ottoman-Axe-433786265 adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.)

1.2. Dönel Simetri (Rotational, Radial Symmetry) : Bir cismin merkezi etrafında döndürüldüğünde, döndürülen cismin şeklinin değişmediği simetri çeşididir.

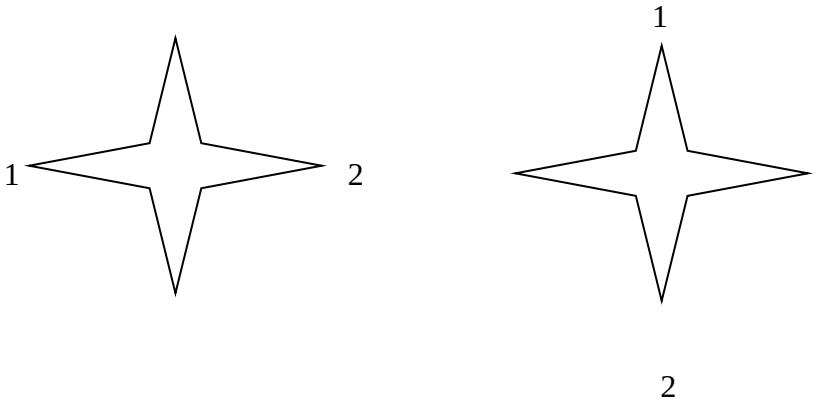

Görsel 8: Dönel simetriye sahip olan şekil saat ekseninde 90 derece döndürüldüğünde aynı kalmaktadır.

Dönel simetriye doğadan örnekler:

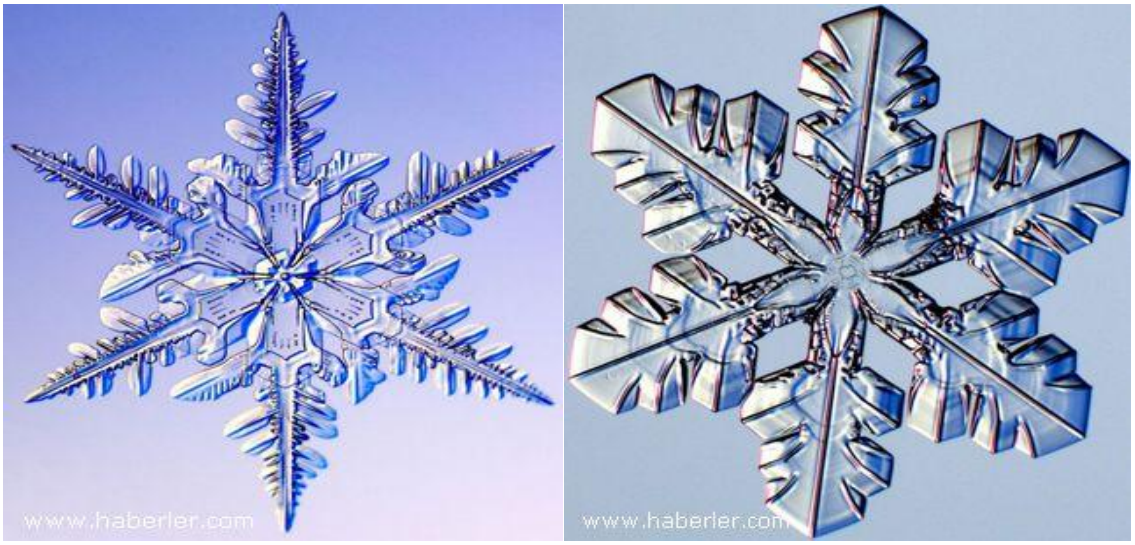

Görsel 9: (internet: www.haberler.com adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.)

Görsel 10: (internet: http://www.pinterest.com/ adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.)

Günlük kullanımda dönel simetri örnekleri:

Görsel 11: Dart (oklama) tahtası günlük hayatta kullandığımız dönel simetriye sahip eşyalardandır. (internet: www.visplash.com ve . www.chinadart.com adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.)

Sanat ve bilimden dönel simetriye örnekler:

Görsel 12: Kaleideskopta[4] dönel simetri bulunur. (internet: www.pressyado.com adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.)

[4] 1817 tarihinde İsveç mucit Sir David Brewster tarafından icat edilen Kaleideskop, içinde ayna, boncuk, renkli camlar bulunan silindir biçiminde optik bir cihazdır. Silindirin içindeki aynalar belli bir açıyla konumlandırılır. Kaleideskopun

Görsel 13: Mandaladan[5] alınan örnekte dönel simetrinin yanında, yansıma simetrisi de bulunmaktadır.(internet: www.enwikiqedia.org adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.)

Görsel 14: Topkapı Sarayı'nda Topkapı Parşömeni koleksiyonunda bulunan altıgen şeklinde kûfî yazıyla yazılmış örnek. Geometrik şekilde istiflenmiş örnekte 6 defa Muhammed, 3 defa Ali adları dönel simetriyle yazılmıştır. (internet: www.trvikipedia.org adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.)

1.3. Translasyon (Akış[6]) Simetrisi (Translational Symmetry) **:** Bir cismin yönünü değiştirmeden veya cismi kendi etrafında döndürmeden yerini değiştirerek elde edilen simetriye

bir ucundan bakan kişi, diğer ucundan giren ışığın aynalar tarafından kırılmasından dolayı renkli desenler görür (http://en.wikipedia.org/wiki/Kaleidoscope#cite_note-invention-1).

[5] mandala: Sanskritçe büyülü daire anlamına gelen kelime, Carl Gustave Jung psikolojisinde de kullanılmıştır.

denir. Bir cisim belli uzaklıkta belli bir yönde hareket ettirildiğinde translasyon simetrisi ortaya çıkar. Bu simetrinin ortaya çıkması için cismin belli bir düzlem içinde belirli bir yönde tekrarlanması gerekmektedir. Aşağıdaki mısralar **akış** simetrisine sahiptir:

Gün doğmadan meşime-i şebden neler doğar

Gün doğmadan meşime-i şebden neler doğar

Gün doğmadan meşime-i şebden neler doğar

Translasyon (Akış) simetrisi örnekleri:

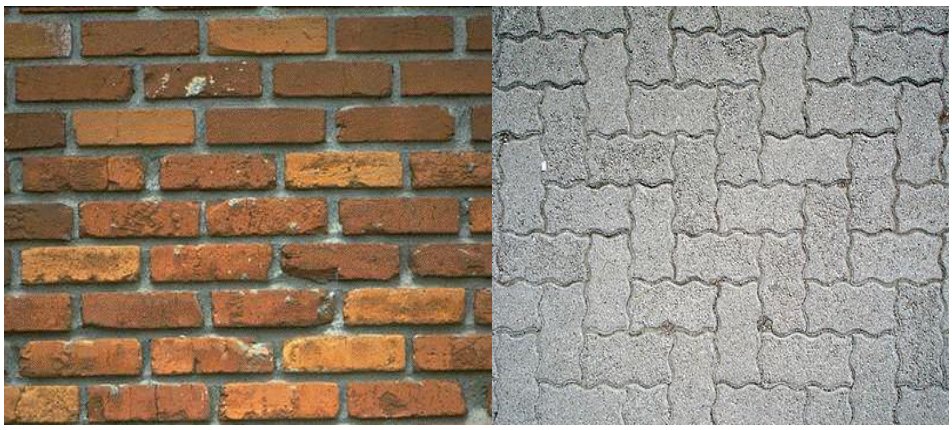

Görsel 15: (internet: www.classes.yale.edu.tr ve : www.math.ucr.edu adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.)

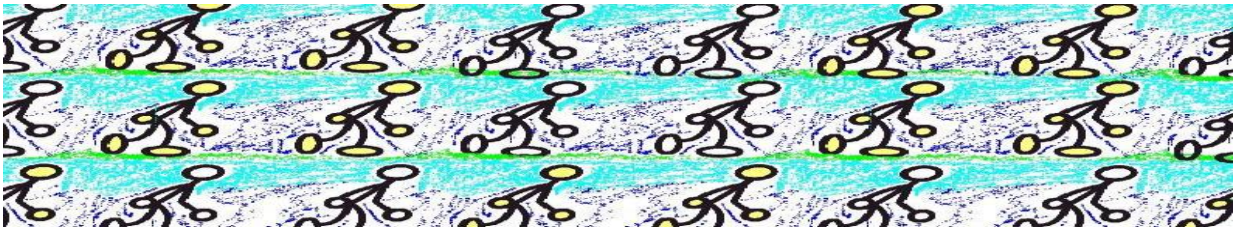

Görsel 16: (internet: www.sitesgoogle.com adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.)

Görsel 17: Duvar süsünden alınan örnekte akış simetrisi vardır. (internet:www.atriyum.com adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.)

[6] Yapılan incelemelerde translasyon simetrisinin, öteleme simetrisi olarak karşılandığı görüldü. Fakat dilin mantığı içinde ve terimin karşıladığı kavramı iyi yansıtmadığı düşünülerek, translasyon (öteleme) karşılığı olarak, akış kelimesini öneriyoruz.

Görsel 18: Çini motifi. (internet: www.raf.com.tr adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.)

2. Edebiyat ve Simetri

İnsan yaşamında, onun günlük kullanımındaki aletlerden sanat ürünlerine kadar pek çok yerde simetriye rastlamak mümkündür. Özellikle mimari, heykel, resim gibi sanatlarda simetrik ölçütler izlenebilir derecededir. Tarih boyunca pek çok büyük sanat eserinde simetrik oranlar uygulanmış, sanatçılar bu oranlarla eserlerini üretmişlerdir. Edebiyat eserlerinde ise simetrinin görünümü ve farkına varılması diğer sanatlara göre daha zordur. Bunda görselliğin ortadan kalkmasının payı büyüktür. Ayrıca edebiyatın somuttan çok soyutu anlatmak istemesi de bu zorluğun derecesini artırmaktadır. Bu bölümde klasik Türk edebiyatındaki simetri görünümleri nazım ve nesir örnekleriyle ele alınacaktır.

2.1. Klasik Türk Edebiyatında Simetri ve Görünümleri

2.1.1. Klasik Türk Şiirinde Simetri

Edebiyatta simetri çoğunlukla şiirde karşımıza çıkmaktadır. Şiirdeki ses, söz, ahenk birlikteliği bir takım yapıların kullanılmasını sağlamış, bu yapıları destekleyen şiirin biçim özellikleri ile simetrik kullanımlar ortaya çıkmıştır.

Klasik Türk edebiyatında gazel, kaside, mesnevi vs. gibi nazım biçimlerinde sözün son derece ölçülü kullanılması beraberinde simetriyi de getirmiştir. Şiirde simetriyi oluşturan öğeler biçim ve edebi sanatlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle şiirde kullanılan tekrir, cinas, iştikak, aks, leff ü neşr gibi bir takım sanatlar söz simetrisinin yanında ses ve anlam simetrisini de oluşturmaktadır.

Burada simetri kavramıyla paralelizm (koşutluk) kavramlarının birbirlerinden farklı olduğunu belirtmek gerekir. Üslup çalışmalarında bazen simetri yerine kullanılan paralelizm, ikili paralel yapı, koşut, koşutluk gibi kavramlar ile simetri birbirine karıştırılmaktadır. "Simetri deyince bir bütünün parçalarının aynı ölçüye dayalı bir düzeni anlaşılır. Öyle ki bir dikey eksenden bakıldığında, bütün birbiriyle tümüyle uyuşan iki yarıma bölünmüş olur. İşte böyle bir düzen, simetriyi ifade eder" (Tunalı, 2012: 216). Paralelizm veya koşutluk ise bir bütünün içinde birbirine denk olan yapıların tekrar edilmesiyle oluşur. Bunlar söz sanatları biçiminde kendini edebî eserlerde gösterir. Simetri bütünün yapısı ile ilgilidir, o bütünün birbirinin yansısı olan iki parça halinde ortaya çıkan özelliğidir. Paralelizm (koşutluk) bir bütün içerisinde birbirini tekrar eden, birbirine denk düşen söz ve söz gruplarının kullanılması ile ilgilidir. Bu nedenle simetri eserin tüm yapısını kapsar, koşutluk ise eserin bir bölümüyle ilgilidir.

Simetri ve paralellik ile ilgili klasik Türk edebiyatı araştırmacılarından alınan aşağıdaki tanımların, yapılan açıklamalar yönünden değerlendirilmesi gereklidir.

"Divan şiirindeki simetri ve paralelizm birkaç biçimde karşımıza çıkmaktadır:

1. Tam simetri ve paralellik: Beytin her iki dizesinin bütününü kapsar.

2. Yarı simetri ve paralellik: Beytin dizelerinin başını ya da sonunu kapsar.

3. Karışık simetri ve paralellik: Beytin söz yapısından dolayı ilk bakışta kendini göstermez ancak cümlenin öğelerinin dikey ilişkileri açısından yeniden düzenlenmesiyle ortaya çıkar (Dilçin, 2011: 438)."

Cem Dilçin'den alınan bölümde simetri ve paralellik kavramları arasında herhangi bir ayrımın yapılmadığı görülmektedir. Tam simetri ve paralellik, yarım simetri ve paralelik sözlerinden bu iki kavramın birbirlerinin yerine kullanıldığı ortaya çıkar. Açıklamalara göre tam simetri ve tam paralellik, simetri kavramını ifade etmektedir. Yarı simetri kavramı ise koşutluk kavramını ifade eder.

Paralelizmin esasını üç unsur oluşturmaktadır:

1) uzuvların sayısının aynılığı

2) münasebet-nisbet aynılığı

3) kuruluş-yapı aynılığı. Bir beyitte bu unsurların hepsi bulunursa tam paralelizm, biri yahut ikisi bulunursa yarım paralelizm ortaya çıkar (Macit, 1996: 63).

Muhsin Macit'ten alınan yerde ise simetri kavramı kullanılmamasına rağmen tam paralelizm sözünün simetriyi karşıladığı ortaya çıkar. Çünkü simetri bir bütünün birbirleriyle uyuşan iki parçaya ayrılmasıyla ortaya çıktığına göre, uzuvların sayısı, münasebet-nibet aynılığı, kuruluş-yapı aynılığı bir eserde bulunuyorsa o eserde simetri var demektir. Bu yüzden bu açıklamada da tam paralelizm, simetri terimi yerine kullanılmıştır.

Makalede, simetri kavramı yukarıda verilen tarif doğrultusunda kullanılacak, paralelizm, tam parallellik, koşutluk, tam koşutluk kavramları kullanılmayacaktır.

Ahmet Paşa'dan alınan şu örnekte simetri unsurlarının hepsi görülmektedir:

Ne fettândır gözüm kim cân uğurlar

Ne kâfirdir sacın k'îmân uğurlar (Tarlan, 1992: 142)

(mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün)

Ahmet Paşa divanı ellinci gazelden alınan bu örnekte veznin de etkisiyle tüm kelimelerin sayısı eşittir. Birbirlerine karşılık gelen eşit sayıdaki kelimelerin hece sayıları da eşittir. Gazelin söz dizimindeki simetri, ses simetrisini de ortaya çıkarmış, kullanılan eklerle birlikte sesler de ortak kullanılmıştır. Eklerin yanında redif, kafiye ve aynen kullanılan kelimeler aliterasyonu sağlamıştır. Beytin tablo biçiminde gösterimi şu şekildedir:

Ne	fettândır	gözün	kim	cân	uğurlar
Ne	kâfirdir	sacın	k'i	mân	uğurlar

Bâkî divanının beşinci gazelinden alınan beyitte de yukarıda verilen simetri ölçütleri görülmektedir:

1 2 3 4 5 6

Hüsn ile sana öykünemez **çün** gül-i ra'nâ

Hüzn ile bana benzeyemez bülbül-i şeydâ (Küçük, 1994: 104)

(mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün)

Hüsn	ile	san-a	öykün-e-mez	çün	gül-i ra'nâ
Hüzn	ile	ban-a	benze-y-e-mez		bülbül-i şeydâ

Beyitte kelimelerin birinci ve ikinci mısralarında aynı sırada bulunmaları ve denklikleri yukarıda verilen üç simetri unsuruna uygundur: Arapça hüsn ve hüzn kelimeleri aynı vezinde (fu'l) kullanılmış, kendisinden sonra "ile" edatı getirilerek edat grubunu oluşturmuştur. Mısralardaki 3. kelimeler Türkçe kişi zamiridir ve yönelme durum eki almıştır. 4. kelimeler öykünmek ve benzemek Türkçe fiilleri, yeterlilik fiilinin olumsuzu ile çekimlenmiştir, kafiyeli sözcükleri taşıyan gül-i ra'nâ ve bülbül-i şeydâ Farsça tamlama ile kurulmuştur. Beyitte birinci mısradaki kelimelere karşılık gelen kelimelerin hece sayısı da aynıdır. Örneğin ilk mısranın 4. kelimesi (öykünemez) dört hece ise ikinci mısrada onun karşılığı olan (benzeyemez) kelimesi de dört hecelidir. Kelimelerin hecelerinin simetrisini ilk mısrada sadece çün kelimesi bozmaktadır. Bu kelime de ikinci mısradaki bülbül kelimesinin ilk hecesine karşılık gelmektedir. Buna göre beyitte, ilk mısradaki birinci kelimeden itibaren ikinci mısrada kelimelerin karşılığı bulunması ve bunların hece sayılarının aynılığı, hüsn-hüzn sana-bana gül-bülbül gül-i ra'nâ-bülbül-i şeydâ kelimeleri ile yapılan karşıtlıklar beyitteki simetriyi göstermektedir. Ahmet Paşa ve Bâkî'den alınan örnekler, klasik belagat kitaplarında tarsi sanatı olarak adlandırılır.

Simetrik kullanımlar sadece Türk edebiyatının olgun şairlerine özgü değildir. Türk şiirinin erken dönemlerinde de simetrik kullanımlara rastlanır. Ahmet Yesevî'den alınan şu örnekte dizelerin sıralı cümlelerle oluşturulmaları, şiirin ahengini etkilemiştir:

İçtim şarâb boldum harâb aslım türâb

Kildim körep kinglüm serâb ışkka pür-âb

Hakdın hitâb kilse körmes kullar azâb

Bulak yanglıg akar közdin yaşım mening

örneğinde 12 heceli mısralar ikişer heceli 6 kelimelik bir söz dizisi görünümündedir. Şiirde duraklar 4+4+4 biçiminde olmaktadır. Söz gruplarıyla birlikte (2+2)+(2+2)+(2+2) gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. İçtim şarâb / boldum harâb / aslım türâb biçiminde kullanımı veznin monotonluğunu gidermekte, dizelere dalgalı bir söyleyiş ahengi kazandırmakta, anlatımı daha kıvrak ve etkileyici bir duruma getirmektedir (Dilçin, 1993: 614)[7].

Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail'e yazdığı murabba söz simetrisinin en güzel örneklerinden birisidir. Yatay ve dikey eksende aynı mısraların çıktığı bu şiirde birinci mısra dört bölüme ayrılmıştır. Diğer mısralar birinci mısradaki bu bölümlemeye göre oluşturulmuştur. Örneğin yatay eksende ilk mısranın ikinci kelimeleri "herkesi sen" ise, dikey eksende 2. mısra bu kelimelerle başlamıştır. İlk mısrada kelimelerin bulunduğu yer kelimelerin diğer mısralardaki mısra sayılarını göstermektedir. Böylece mısralar soldan sağa ve yukarıdan aşağıya aynı biçimde okunabilmektedir.

[7] Daha geniş bilgi için bakınız Dilçin, Cem (1993). Ahmed-i Yesevî'nin Hikmetlerinde Sıra Cümleler. Türk Dili. Ankara.

1 **2** **3** **4**

1 Sanma şâhum / *herkesi sen,* / **sâdıkâne** / *yâr olur*

2 Herkesi sen / *dost mu sandun,* / **belki ol** / *ağyâr olur*

3 Sâdıkâne / *belki ol* / **âlemde** / *dil-dâr olur*

4 Yâr olur, / *ağyâr olur,* / **dil-dâr olur** / *ser-dâr olur.*

Klasik edebiyatımızda şiirdeki simetriyi sağlayan unsurlardan bir tanesi de söz sanatlarıdır. Özellikle tekrir, cinas, aks, iâde, leff ü neşr, kalp, iştikak, tarsi gibi sanatlar simetriyi oluşturan unsurları ortaya çıkarmaktadır.

Nazîm'den alınan ve akis[8] sanatı ile yazılan gazelde simetri görülmektedir:

1 **2** 3

Dîdem **ruhunu** gözler gözler ruhunu dîdem

Kıblem **olalı** kaşın kaşın olalı kıblem

Cennet **gibidir** rûyin rûyin gibidir cennet

Âdem **doyamaz** sana sana doyamaz âdem

Gamzen **cigerim** deldi deldi cigerim gamzen

Bilmem **nic'olur** hâlim hâlim nic'olur bilmem

Vuslat **bileli** hicrin hicrin bileli vuslat

Mâtem **görünür** şâdi şâdi görünür mâtem

Zahmım **göricek** cânâ cânâ göricek zahmım

Merhem **koyasın** bir gün bir gün koyasın merhem

Sende **nazarı** dâim dâim nazarı sende

Âlem **yüzüne** meftun meftun yüzüne âlem

Olsun ko Nazîm ey gül ey gül ko Nazîm olsun

Her dem gülüne bülbül bülbül gülüne her dem

(Nazîm)

(mefûlü mefâ'îlün mefûlü mefâ'îlün)

Gazelde simetrik söyleyişin büyük bir bölümünü akis sanatı oluşturmuştur. Tamamlanmış cümlelerin tam tersi söz dizimiyle mısralar kurularak bu sanat yapılmıştır. Akis sanatının etkisiyle cümle öğelerini oluşturan kelimeler de simetrik bir biçimde sıralanmıştır. Böylece mısra eşit iki parçaya bölünmüş birbirinin tam zıt yönünde dizilmiş cümlelerden oluşmuştur. Birinci mısranın özne + belirtili nesne + yüklem biçimindeki öğe dizilişi mısranın geri kalanında yüklem + belirtili nesne + özne biçimindedir. Yansıma simetrisinin görüldüğü mısralarda veznin de simetriyi desteklediği görülür. Aruzun mefûlü mefâ'îlün mefûlü mefâ'îlün kalıbıyla yazılan şiirde tüm mısralarda cümle olan kısım mefûlü mefâ'îlün, ile biter, veznin geri kalan bölümü de aynı biçimde

[8] Bir dize ya da cümlenin anlamlı iki parçasından birini önce ötekini sonra söyleyerek yani dizeyi ters yüz ederek aynı anlamda bir dize ya da cümle meydana getirmektir (Dilçin, 1992: 485).

simetrik olduğu için ikinci kısımlar ile mısra başlarındaki kısımlarda hece sayıları eşittir. Veznin etkisiyle gazelin tamamında cümleler kendinin yansıması olan 7 heceden meydana gelmiştir.

→			←		
1	2	3	3	2	1
Dîdem	ruhunu	gözler	gözler	ruhunu	dîdem
özne	**b. nesne**	**yüklem**	**yüklem**	**b.nesne**	**özne**

Mısraların kendi içindeki hece sayılarının eşitliği yanında beyitlerdeki kelimelerde ve kelimelerin hece sayılarında da denklik vardır. Mahlas beytinin dışındaki beyitlerde hem kelimeler, hem kelimelerin hece sayıları eşittir. Mahlas beytinde ilk mısrada iki fiil kullanılması (olsun, ko) bu simetriyi bozmuştur. Gazeldeki simetrik kullanımlar mısralar ve beyitlerin kendileriyle sınırlı değildir. Mahlas beytinin dışındaki beyitlerde, kelimeler ve kelimelerin heceleri, gazelin aynı sırada bulunan herhangi bir kelimesiyle denk olarak oluşturulmuştur. Örneğin yukarıda koyu yazılan gazelin 2 numaralı kelimeleri üç hecedir. Bu kullanım akış (translasyon) simetrisini hatırlatmaktadır.

Divan şiirindeki simetrik kullanımların en önemli göstergelerinden biri de şiirlerin bir motif, bir şekil oluşturulacak biçimde yazılmasıdır. Görsel şiiri hatırlatan bu örneklerin bazıları geometrik bir şekil, bazıları ise hayvan ve bitki şekillerini gösterecek biçimde istiflenmişlerdir[9]. Seyyid Hasan Dede'ye ait aşağıdaki beyitler, leylek motifi şeklinde istif edilmiştir:

Görsel 18: (Şenödeyici, 2012: 58)

'Aşk-ı Mevlânâ ile hayret-zede

Mevlevî Seyyid Hasan Leylek Dede

Aşağıda kare biçiminde istiflenmiş yazı-desen görülmektedir:

[9] Daha geniş bilgi için bakınız: Şenödeyici, Özer (2012). Osmanlının Görsel Şiirleri. İstanbul: Kesit Yayınları.

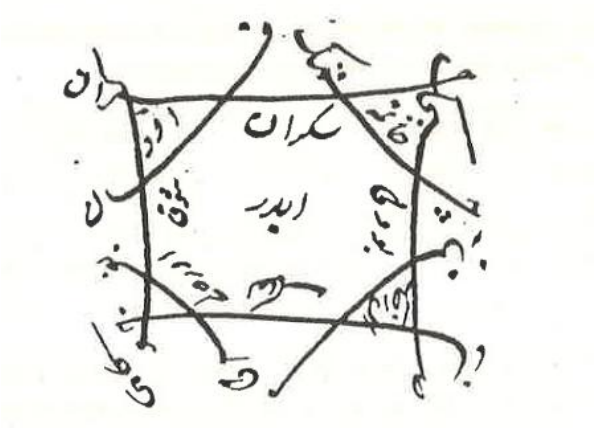

Görsel 19: Geometrik bir şekilde istif edilmiş yazı-desen örneği dönel simetriye sahiptir.

Bu yazı desenin dörtlük halinde yazılışı:

Göñlümi cānā saçuñ ĥayrān ider

Baġrumı mestāne çeşmüñ ḳan ider

Uralı al-ı ruħuñ cānuma od

Şevḳ-ı laØlüñ bu dili sekrān ider (lâ-edrî) (Dilçin, 2010: 105)

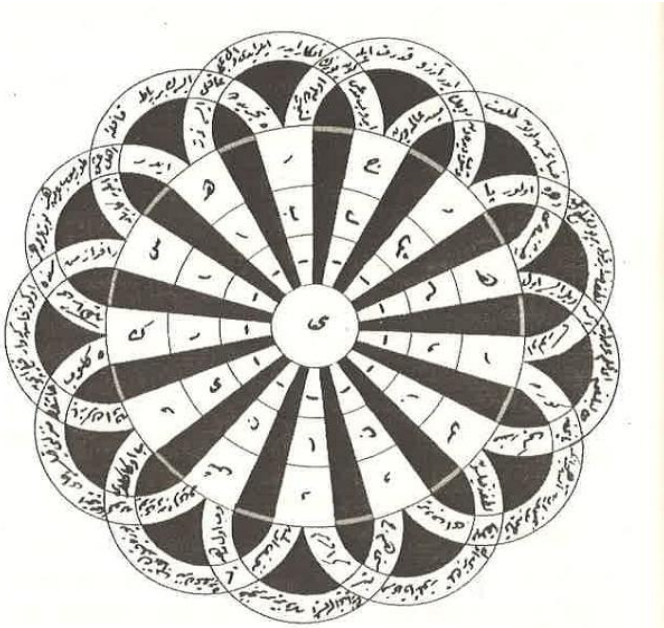

Görsel 20: Mecmûa-i Eş'âr, 19Hk 2225 24b-25a'dan alınan Şahin Giray'a ait gazel, daire biçiminde oluşturulmuştur.

Gazelin çözümlenmesinde bazı beyitler aşağıdaki gibidir:

müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün

Yâr gelip 'âşıkıñ menzilini kılsa cây

Etmeye mi gün yüzü dîdelerii rûşenây

Yayıp o kâkülleri gün yüze kıldıñ nikâb

Menzil-i ‘akrebde yâ münhasif olmuştur ay

...

Yâre eder ehl-i ‘aşk durmayıp ‘arz-ı hüner

Nevbet-i ‘arz-ı hüner sende mi Şâhin Girây

Yâr-ı ser-firâz-ı men sende o kaş[u] göz ki var

Katli için ‘âşıkıñ yâ ne gerek ok u yay (Şenödeyici, 2012: 171-172)

2.1.2. Klasik Türk Nesrinde Simetri

Divan şiirinin dışında divan nesrinde de simetrik kullanımlara rastlamak mümkündür. Divan nesrinde simetrik kullanımların pek çoğu söz dizimi ve secilerin bir arada olmasıyla ortaya çıkmaktadır. Benzer veya aynı söz dizimine sahip cümleler, tamlamalar seci ile bir araya getirildiklerinde, söz simetrisi ortaya çıkar.

...kelâm-ı ḳadīm-i vācibü’t-**taḳdīm** ve furḳān-ı ‘aẓīm-i lāzımü’t-**ta‘ẓīmde** nice āyāt-ı **‘aẓīme** ve beyyināt-ı **kerīme** mevzūn vāki‘ olmışdur (Canım, 2000: 77).

Latîfî Tezkiresi’nden alınan cümlede ve bağlacının her iki yanında yer alan fasılalar seci ile bir araya getirilmiş ve bir yükleme bağlanmıştır. Fasılaların yer aldığı söz gruplarının çeşidi, söz gruplarının türü ve söz gruplarında kullanılan kelimelerin sayısı da aynıdır. Bir tablo halinde simetrik kullanımlar bu cümlede şu şekildedir:

kelām	-ı	**ḳadīm**	-i	vācibü’t-**taḳdīm**
furḳān	-ı	**‘aẓīm**	-i	lāzımü’t-**ta‘ẓīm** (de)

āyāt	-ı	**‘aẓīme**
beyyināt	-ı	**kerīme**

Farsça tamlama ile oluşturulan birinci söz grubunda fasılaların sonunda secili olan ve tamlayanı oluşturan kelimelerin her ikisi de Arapça tamlama ile kurulmuştur. Takdîm ve ta‘zîm kelimelerinde vezin ve ses ortaklığı olduğu için sec’-i mütevâzî kullanılmıştır. Farsça tamlamanın tamlananını oluşturan kelâm-ı kadîm ve furkân-ı ‘azîm söz grupları Farsça sıfat tamlaması biçimindedir ve sonlarındaki kelimeler de Arapça sec’-i mütevâzîdir. Kelimelerin bulundukları tamlamalar aynı olduğu gibi, tamlamalardaki kelime sayıları da eşittir. Ayrıca fasılalardaki ses birlikleri de söz simetrisini pekiştirip ses simetrisini de beraberinde getirmiştir. Ses simetrisini destekleyen önemli unsurlardan biri de kelimelerin hece sayılarının aynı olmasıdır. Burada dikkati çeken önemli nokta şiir bölümünde incelediğimiz simetrik kullanımlarda da hece sayılarının eşitliği söz konusu idi. Fakat hecelerin eşit sayıda kullanılması veznin bir sonucu olarak şiirde ortaya çıkar. Şiirsel bir özelliğin nesirde kullanıldığını göstermesi bakımından hece sayılarının eşitliği önemli bir simetri unsurudur. Arapça kelimelerin vezinli kullanımları birinci söz grubundaki söz ve ses simetrisini desteklemektedir.

Kelimelerin ve hecelerin simetrik kullanımı, tezkire ve divan ön sözlerinde sıklıkla karşılaşılan üslûp özelliğidir. Şair ve yazarlar tezkire ve divan ön sözlerinde dili kullanma becerilerini gösterdikleri için bu bölümde kullanılan dil daha işlenmiş bir biçimde karşımıza çıkmaktadır.

Âşık Çelebi'den alınan bölümde birinci cümle ve ikinci cümlenin söz dizimi, fasılalar fasılaların oluşturduğu seciler aynı olduğundan simetri sağlanmıştır:

ʿĀlem-i elestüñ ḫitābı suḫanladur. Ehl-i belānuñ cevābı suḫanladur. Sebaḳ-ı taʿlīm-i ʿalleme'l-esmā suḫandur[10]. Nesaḳ-ı teslīm-i süubḥaneke lāʿilme lenā suḫandur[11] (Kılıç, 2010: 114).

ʿĀlem	-i	elest	(üñ)	**ḫitāb** (ı)	suḫanladur
Ehl	-i	belā	(nuñ)	**cevāb** (ı)	suḫanladur

Özne ve yüklemden oluşan birinci cümlenin söz dizimi aynı şekilde ikinci cümlede de kullanıldığı için her iki cümlenin söz dizimi, cümle öğeleri, söz grubundaki kelimelerin sayısı ve hatta aldıkları ekler bile simetriktir. Hitâb ve cevâb kelimelerinde mutarraf seci vardır. Ayrıca suhan sözcüğünün diğer iki cümlede de tekrarlanması söz simetrisini destekleyecek biçimde kullanılmıştır.

Sebaḳ	-ı	**taʿlīm**	-i	*ʿalleme'l-esmā*	suḫan (dur)
Nesaḳ	-ı	**teslīm**	-i	*süubḥaneke lāʿilme* ***lenā***	suḫan (dur)

Bir önceki cümlelerde olduğu gibi bu cümleler de özne ve yüklemden oluşmuştur. İsim cümlesinin yüklemi daha önceki cümlelerde olduğu gibi suhân kelimesidir. Farsça isim tamlaması biçiminde kurulan söz grubunun tamlayanlarının her ikisi de Kur'an ayetlerinden iktibas edilmiştir. Geriye kalan kısımlarda ise kelimelerin hepsi secili kullanılmıştır. Bütün bunlar, sadece iki örneğe has kullanımlar olmayıp estetik nesirdeki ortak kullanımlardır. Bu kullanımlarda söz dizimleri, söz dizimlerindeki söz grupları ve bu söz gruplarının seci ile bir araya getirilmesi simetriyi ortaya çıkarmaktadır. İncelemelerimize göre seci olmayan yerlerde ses denklikleri eklerle sağlanmıştır. Simetrik olarak kullanılan iki cümlede kelimelerin sayısı, hece sayıları da çoğunlukla birbirine denk olarak kurulmuştur. Hatta bazı kullanımlarda kelimelerin türü, kökeni, tekil veya çoğul olması da ikili yapılarda simetrik olarak kullanılmıştır. Nesir cümlelerinde simetrinin kullanılması nesir cümlelerinin ritim ve ahengini sağlamıştır. Ritim ve ahenk bulunan cümleler bu özellikleriyle şiire yaklaşmış olur.

Bu makalede Klasik Türk edebiyatındaki ürünlerin simetrik olarak incelenmesinin nedeni, simetrinin güzel ile olan ilişkisidir. Antik çağdan itibaren sanat eserlerinde hoşa giden ve beğenilenin orantı ve simetri yoluyla oluşturulması, sanat eserinin güzel olmasını doğurmuştur. İster doğa yapıtları olsun isterse sanat yapıtları olsun onları güzel kılan ilke içerikleri değil, formlarıdır. Bu formların birbirinin yansısı olacak iki yarıma ayrılmış biçimi simetriyi meydana getirmektedir. Onda üyelerin bölünmesi, denge, tekrar... gibi düzen elemanları birleşir. "Simetri doğanın temel yasasıdır. Simetrinin hoşa gitmesi, simetrik biçimlerin güzel olarak değerlendirilmesi, bütün bunların insan türünde kökleşmesinin nedenidir (O. Sterzinger, akt: Tunalı, 2012: 216). Bu yüzden yukarıda örneği verilen Klasik Türk edebiyatı nesir örneklerinde şiirsel özelliklerin ortaya çıkmasını sağlayan bu simetrik kullanımlardır. Özellikle estetik nesirdeki, hoşa giden, güzel olan, güzel duyuya hitap eden buraya kadar ifade edilmeye çalışılan simetrik unsurlardır. Klasik Türk edebiyatında simetrik kullanımın en güzel örneği ise Tazarru'nâme'de karşımıza çıkmaktadır.

[10] (ve Âdem'e) bütün isimleri öğretti. (Bakara 31)
[11] Seni tenzih ederiz, bizim ilmimiz yoktur. (Bakara 32)

SONUÇ

Klasik Türk edebiyatında simetrinin kullanım sınırlarını çizmeyi amaçlayan çalışmada, şiir ve nesirde simetrik kullanımların olduğu tespit edildi. Şiirdeki simetriyi ortaya çıkaran öğeler, şiirin dış yapısını oluşturan unsurlar ile iç yapısında kullanılan söz sanatlarıdır. Şiirin dış yapısında söz dizimi ve söz dizimine yardım eden vezin şiirdeki simetriyi oluşturmaktadır. Vezin şiirdeki kelimelerin sayısını ve hece sayılarını düzenleyen bir etkendir. Şiirdeki söz sanatları da iç uyumdaki dengenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Söz sanatlarının kullanımı söz simetrisi ile birlikte ses ve anlam simetrisini de oluşturan unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Estetik nesirde ise söz denkliklerini sağlayan en önemli unsur söz dizimi koşutluklarının seci ile kullanılmasıdır. Aynı söz dizimine sahip iki cümlede seci, söz ve ses denkliklerinin kurulmasında başat rolü oynamaktadır. İkili cümlelerde simetrik kullanımlar pek çok ölçütü de beraberinde getirmiştir. Birbirini takip eden iki cümlenin, söz dizimi, cümle öğeleri, söz grupları, kelimeleri birbiriyle uyum içinde kullanılmıştır. Bu uyum başka denklikleri de ortaya çıkarmıştır. Özellikle söz grupları ve kelimelerin eşit sayıda olması, kelimelerin hece sayılarına kadar birbirleriyle denk kullanılmalarını sağlamıştır. Bu denklik, şiirdeki vezni andıran özellik olarak estetik nesirde bulunmaktadır. Böylece simetrik kullanımlar, şiirsel özelliğin estetik nesirde görülmesini sağlamıştır. Ayrıca ikili kullanılan cümlelerde yer alan söz gruplarının ve kelimelerin aynı sıra ile ikinci cümlede yer alması, bunlara getirilen ekler ve aynı kelimelerin tekrarı nesir cümlesindeki simetriyi pekiştirmiştir. Bu tür kullanımlar nesir cümlesindeki şiirsel özellikleri artırmıştır. İkili kullanılan cümleler şiir mısralarını andırırken, estetik nesirde kullanılan seciler şiirdeki kafiyeyi anımsatmaktadır. Estetik nesirde seci, simetriyi yönlendiren en önemli unsurdur. Dengeli ve uyumlu kullanılan kelime ve söz grupları seci ile bir araya getirilir ve seci ile sonlandırılır. Böylece söz sanatlarının ve kelimelere getirilen eklerdeki seslerin oluşturduğu ritim, secinin sağladığı ahengle sonlandırılmış olur. Bu durum da söz simetrisinin yanında ses simetrisini beraberinde getirmektedir. Estetik nesirde söz ve ses uyumunun olduğu yerlerde anlam simetrisi de görülmektedir. Böylece estetik nesirde söz, ses ve anlam simetrilerinin bulunduğu cümleler kullanılır. Buraya kadar anlatılan özellikler sayesinde estetik nesirde, işlenen konu sanatsal ifade biçimlerine dönüştürülerek verilir.

Antik çağdan günümüze kadar simetri, güzel ile olan ilişkisi yönüyle ele alınmıştır. Simetri ve orantı ile pek çok sanat eseri ortaya konmuş ve bu sanat eserleri uyumlu, dengeli olması yönüyle değerlendirilmişlerdir. Simetrinin, güzel ile olan ilişkisi göz önüne alındığında, klasik Türk nesrinde, özellikle estetik nesirde simetrik kullanımların nesirdeki estetik öğeleri ortaya çıkardığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Basılı Kaynaklar:

A Companion Aesthetics (2009). (Second Edition). United Kingdom: *Blackwell Publication* , 6.

CANIM, R. (2000). Latîfî Tezkiretü'ş-şu'arâ ve Tabsıratü'n-nuzamâ. Ankara: AKM Yay. 77.

DİLÇİN, C. (1992). Örnekler Türk Şiir Bilgisi. Ankara TDK Yay, 485.

DİLÇİN, C. (1993). Ahmed-i Yesevî'nin Hikmetlerinde Sıra Cümleler. *Türk Dili*. Ankara. 614.

DİLÇİN, Cem (2010). Fuzulî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler. İstanbul: Kabalcı Yay., 105, 115, 127, 438.

GRAMMER, K., THORNHİLL, R. (1994). Human (Homo sapiens) Facial Attractiveness and Sexual Selection: TheRole of Symmetry and Averageness. *Journal of Comparative Psychology* 108, 233–242.

KILIÇ, F. (2010). Âşık Çelebi, Meşâ'irü'ş-şu'arâ. (C.I). İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay.,114.

KÜÇÜK, S. (1994). Bâkî Divânı. Ankara: TDK Yay., 104.

MACİT, M. (1996). Divan Şiirinde Ahenk Unsurları. Ankara: Akçağ Yay., 63.

ŞENÖDEYİCİ, Ö. (2012). Osmanlının Görsel Şiirleri. İstanbul: Kesit Yay., 58, 74, 75, 171,172.

TARLAN, A. N. (1992). Ahmet Paşa Divanı. Ankara: Akçağ Yay., 142.

TUNALI, İ. (2012). Estetik. İstanbul: Remzi Kitabevi. 216.

WEYL, H. (1952). Symmetry. USA. Prenciton University Press.

İnternet Kaynakları:

internet: http://scienceforkids.kidipede.com/math/geometry/bilateralsymmetry.htm adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.

İnternet: http://www.homedecorators.com/p/butterfly-symmetry-set-of-2/ adresinden 11.10.2014 tarihinde alınmıştır.

internet: http://www.canadiannaturephotographer.com/symmetry.html adresinden 11.10 .2014 tarihinde alınmıştır.)

internet:http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_ frame=0&search =symmetry& searchmode =none 11.10.2014 tarihinde alınmıştır.)

internet: www.kaliteliresimblogspot.com adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.

internet: http://www.bcb.uwc.ac.za/ecotree/flowers/flowerparts3.htm adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.

internet: http://en.wikipedia.org/wiki/Symmetry#cite_ref-2 11.10.2014 tarihinde alınmıştır.

intenet: http://dictionary.reference.com/browse/symmetry 11.10.2014 tarihinde alınmıştır.

internet: http://www.medicalgrapevineasia.com/ adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.

internet: http://hsn323.deviantart.com/art/Ottoman-Axe-433786265 adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.)

internet: www.haberler.com adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.

internet: http://www.pinterest.com/ adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.

internet: http://www.tothpower.com / adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.

internet: www.chinadart.com adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.

internet: www.pressyado.com adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.

internet: http://en.wikipedia.org/wiki/Kaleidoscope#cite_note-invention-1

internet: www.trvikipedia.org adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.

internet: www.classes.yale.edu.tr adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.

internet: www.math.ucr.edu adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.

internet: www.solomonmusic.net adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.

internet:www.atriyum.com adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.

internet: www.raf.com.tr adresinden 12.10.2014 tarihinde alınmıştır.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

KARAGÖZLÜ, V., Simetri ve Edebiyat: Klasik Türk Edebiyatında Simetrinin Görünümleri, ***Turkish Studies*** - *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/8 Spring 2015, p. 1479-1502, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8172, ANKARA-TURKEY